

BARSÍ BOGLÁRKA

Kreatív város, okos város, boldog város? Városfejlesztési koncepciók kritikai értékelése

Creative city, smart city, happy city?
Critical assessment of city development concepts

SZERZŐ:

BARSÍ BOGLÁRKA, tudományos munkatárs, egyetemi adjunktus, HUN-REN KRTK RKI, barsi.boglarka@krtk.hun-ren.hu; Széchenyi István Egyetem, Albert Kázmér Mosonmagyaróvári Kar, Területi Tudományi és Vidékfejlesztési Tanszék, barsi.boglarka@sze.hu, ORCID: 0000-0002-0959-2423

JEL kód: I31, O33, R11, R58

Kulcsszavak: kreatív város • okos város • boldog város • városfejlesztés

Absztrakt: Az utóbbi évtizedekben a városfejlesztés területén számos új koncepció született, amelyek különböző szempontok alapján igyekeznek válaszokat adni a városok előtt álló gazdasági, társadalmi és környezeti kihívásokra. A „kreatív város,” „okos város” és „boldog város” koncepciók mindegyike különböző megközelítést képvisel: míg a kreatív város koncepciója a kulturális és kreatív iparágak fejlesztésére és a „kreatív osztály” vonzására fókuszál a gazdasági növekedés ösztönzése érdekében (Florida, 2002), az okos város modell az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásával kívánja optimalizálni a városi rendszereket és javítani a fenntarthatóságot (Komninos, 2011). Ezzel szemben a boldog város koncepciója az emberi jóllétet, a közösségi kohéziót és a mentális egészséget helyezi előtérbe (Montgomery, 2013). A tanulmány célja e városfejlesztési modellek kritikai értékelése, különös figyelmet fordítva azok hatékonyságára, társadalmi és gazdasági hatásaira, valamint a potenciális kockázatokra, mint például a társadalmi egyenlőtlenségek növekedése, a technológiai

függőség; illetve bemutatjuk az ezzel kapcsolatos szakpolitikai dilemmákat és problémákat. Az egyes koncepcióknak ugyanis elméleti, vagy gyakorlati, szakpolitikai következményei lehetnek.

Az egyes települések mérete, jellemzői, természeti környezete, hagyományai, történelmi múltja és gyökerei jelentősen különbözhetnek egymástól. Ezért nem lehetséges egy egységes, uniformizált városfejlesztési modell alkalmazása a településeken.

AUTHOR:

BOGLÁRKA BARSÍ, Research Fellow, Assistant Professor, West Hungarian Research Institute, Institute for Regional Studies, Centre for Regional and Economic Studies, Liszt Ferenc u. 10., H-9022 Győr, Hungary, barsi.boglarka@krtk.hun-ren.hu; Széchenyi István University, Faculty of Agricultural and Food Sciences, Department of Regional Science and Rural Development, barsi.boglarka@sze.hu, ORCID: 0000-0002-0959-2423

JEL code: I31, O33, R11, R58

Keywords: *creative city • smart city • happy city • urban development*

Abstract: *In recent decades, many new concepts have been created in the field of urban development, which try to provide answers to the economic, social and environmental challenges facing cities based on different aspects. The „creative city,” „smart city,” and „happy city” concepts each represent a different approach: while the creative city concept focuses on developing cultural and creative industries and attracting the „creative class” to stimulate economic growth (Florida, 2002), the smart city model aims to optimize urban systems and improve sustainability by applying information and communication technologies (Komninos, 2011). In contrast, the concept of a happy city emphasizes human well-being, community cohesion and mental health (Montgomery, 2013). The aim of the study is to critically evaluate these urban development models, paying special attention to their efficiency, social and economic effects, as well as potential risks, such as the increase of social inequalities, technological dependence; and we present the related policy dilemmas and problems. The applied concepts may have theoretical or practical policy consequences. The size, characteristics, natural environment, traditions, historical past and roots of each settlement can differ significantly from each other. Therefore, it is not possible to apply a single, uniformed urban development model in settlements.*

BEVEZETÉS

A városok fejlődési irányát és az ott lakók életét nagyban befolyásolja, hogy a városfejlesztéssel foglalkozó szakemberek és döntéshozók milyen koncepciókat és módszereket

követnek, milyen városfejlesztési gyakorlatokat alakítanak ki. A különböző fejlesztések külső minta átvételével történő megvalósítása nem új keletű folyamat, a globalizáció hatására azonban az ilyen célú tudásáramlás is felerősödött, így a világ különböző tájain, eltérő társadalmi viszonyok között esetenként nagyon hasonló kezdeményezéseket találunk (Árvai, 2021). A „kreatív város,” „okos város” és „boldog város” koncepciók mindegyike különböző megközelítést kínál a városi élet minőségének javítására, a város fejlesztésére.

A városokról való gondolkodást, a városfejlesztésről való elképzeléseket alapvetően befolyásolta az információs és kommunikációs technológiák (IKT) ugrásszerű fejlődése, és az ehhez kapcsolódó gazdasági és társadalmi változások. Elkezdődött a gondolkodás arról, hogy az információ, a tudás, a kreativitás felértékelődése milyen hatással lehet a városok jövőjére.

A tér és gazdaság kapcsolatát vizsgáló kutatások nyomán az 1960-as évektől kibontakozó vita során úgy vélték, hogy az új technológiák megjelenése és ugrásszerű elterjedése következtében a gazdasági tevékenység a centrumok irányából a perifériák irányába mozdul el, melynek következtében egy „globális falu” alakul ki (McLuhan, 1964). Berry (1973) hasonlóképpen gondolkodott, amikor úgy vélte, hogy a kommunikációs technológiák megszüntetik a magterületekhez kötődő városokat.

A kilencvenes évek elején az internet kereskedelmi célú megnyitásával új lendületet kapott a vita. Úgy tűnt, hogy az internet és az azzal járó kommunikációs forradalom felszabadítja a gazdaságot a földrajz béklyói alól. Mivel az IKT termékek könnyen áthidalják a fizikai távolságot és legyőzik a földrajzi akadályokat (Quah, 1999), a digitális forradalom a „távolság halálát” jelenti majd (Cairncross, 1997).

A Szilícium-völgy és más világszínvonalú IKT és high-tech iparágak koncentrációja, technológiai klaszterek kialakulása azonban éppen ellenkező folyamatokra utal. Ugyanis habár elméletileg a modern kommunikációs technológiák bárhol elérhetők, valójában működésük nagymértékben függ a fix telekommunikációs infrastruktúra jelenlététől, kiépítettségétől. Ez az infrastruktúra pedig nem állt mindenhol rendelkezésre, vagy legalábbis nem egyszerre történt meg a kiépítésük, hanem határozott és erős közgazdasági logika alapján, tehát az úttörők azok a térbeli pontok voltak, ahol a kereslet és a kínálat koncentrálnak. A gyors technológiai fejlődés, a fogyasztói kereslet gyors változása és a telekommunikáció liberalizációja következtében egyre inkább egyenlőtlené vált az infrastruktúra térbeli elérhetősége. Ezen az internet megjelenése sem változtatott, hiszen annak használatához szükséges végpontok, hálózatok kiépítettségé is erősen centralizált (Gillespie et al., 2000).

A nagyvárosokban koncentrálódnak a fontos döntéshozók és minden korábbi várakozás ellenére a személyes kapcsolatok fontossága nem csökkent. Antonelli szerint (1999) minél „sűrűbb” az ipari aktivitás abban a térségben, ahol a vállalat elhelyezkedik, annál sűrűbbek a cég hálózati kapcsolatai, ami jelentősen növeli a beáramló információ mennyiségét, így növeli az IKT alkalmazásából elérhető hasznot is.

A globalizáció és a negyedik ipari forradalom korában is fontos szerepe maradt tehát a „helynek”, a település milyenségének, a városoknak. A gazdasági tevékenység globalizációja és az egyre fokozódó verseny ellenére a kompetitív előnyök mégis lokalizáltak maradtak. Ugyanis éppen a globalizáció és a mögötte húzódo folyamatok teszik lehetővé, hogy a vállalkozások helyhez kötött előnyöket keressenek és használjanak ki. A tudás, a kreativitás mint

nem megfogható termelési tényező, valamint az információs és kommunikációs technológiák szerepének felértékelődése adott okot a városokról való gondolkodás új aspektusainak. Elnevezéseiben, jellemzőiben jelentős eltéréseket találunk. A fogalmak sokszor keverednek, vagy egymás szinonimájaként használatosak, máskor, mások élesen elválasztják egymástól az egyes koncepciókat. Tanulmányunkban a 21. századi városokhoz kapcsolódóan három lehetséges paradigmát tekintünk át röviden, illetve bemutatjuk az ezzel kapcsolatos szakpolitikai dilemmákat és problémákat.

KREATÍV VÁROS

Törnkvist és Anderson már 1983-ban bevezette a „kreatív milliő” fogalmát, felhívta a figyelmet a kreatív környezet fontosságára (Törnkvist, 1983). A kreatív gazdaság, kreatív milliő gondolköre a 2000-es évektől kezdve került előtérbe, és a kezdetektől szorosan összekapcsolódott a városok „újjáéledésével”, vagyis szoros összefüggésben van a bevezetőben említett jelenséggel, vagyis azzal, hogy a nagyvárosi régiók gazdasági koncentrációs ereje nemhogy csökkent, hanem egyre erősebbé vált.

Egyes kutatók és szakemberek a kreatív gazdaságot csak szűkebben értelmezik, és pusztán a teljes gazdaságnak azt a részét értik rajta, amely a kreatív iparágakat tartalmazza (Hartley, 2005; Ságvári, 2005; Scott, 2006; Kovács et al., 2011; Kézai – Rechnitzer, 2022; Kézai – Rechnitzer, 2023; Rechnitzer et al., 2019). Úgy vélik, hogy a kulturális és kreatív ipar (cultural and creative industries – CCI) jelentős részét képezi a gazdaságnak (Rechnitzer et al., 2019). Éppen ezért az ezen iparágak letelepedéséhez szükséges társadalmi és gazdasági környezet megteremtése egyre fontosabb szerepet tölt be a városok életében, mivel azok versenyben állnak a progresszív erőforrásokért (Kézai – Rechnitzer, 2022). Ezen felismerés Magyarországon is hatott a kreatív és tudásintenzív gazdasági ágazatok fejlesztésére, amely a nemzeti, regionális és helyi gazdasági stratégiákban is megjelent (Kovács et al., 2011; Keresnye – Egedy, 2016; Egedy et al., 2018).

Mások ennél tágabb értelemben használják, a poszt-indusztriális paradigma finomításaként, a tudásgazdaságot felváltó, pontosabb fogalomként (Jarvis et al., 2001). Napjainkban a globalizációs folyamatok alakulásából egyértelműen látszik, hogy az emberi tényezők és az arra épülő tudás válhat a fejlődés jövőbeli kulcstényezőjévé. A humán tőke minősége – több elismert tudományos irányzat szerint innovativitása, kreativitása – és a gazdasági fejlődés szoros kapcsolatban áll egymással (Rittgasser – Lukovics, 2012).

Richard Florida elmélete a „kreatív osztályról” (Florida, 2002; Florida, 2005) nem csak az elméleti gondolkodók figyelmét keltette fel, hanem a városokvezetőket, a szakpolitikák formálóiát is inspirálta. Florida szerint (Florida, 2002) a diverzifikált, toleráns, vagyis „menő” városok jobban teljesítenek. Vagyis azok a városok, ahol nagy számban élnek etnikai kisebbségek, nyelvileg, vallás szempontjából heterogének, több munkaerőt, dinamikusabb vállalkozásokat vonzanak, és gazdaságilag is jobban teljesítenek. Így a városok felemelkedésének útja a megfelelő kreatív környezet kialakítása.

Florida elmélete kritikák keresttüzébe került. Florida ugyanis három nagyon markáns megállapításra jutott (Florida, 2002):

- A nyugati társadalmakban létezik egy ún. „kreatív osztály”, mely diverzifikált, toleráns városokban szeret élni.
- A kreatív osztály alakítja a legtöbb város gazdaságát. Ott jönnek létre új állások, ahol a képzett munkaerő található.
- Azok a városok, amelyek képesek oda vonzani és megtartani a kreatív osztályt, jobban teljesítenek, a kreativitás határozza meg a fejlődésüket.

Florida állításait számos kutató próbálta meg alátámasztani, vagy tesztelni. Gibbon az Egyesült Királyságban végzett kutatásai során nem talált kapcsolatot a „bohémek” vagy a változatos környezet és a képzett munkaerő jelenléte között (Gibbon, 2005 – idézi Nathan, 2007). Lengyel és Ságvári (2009) pedig arra a megállapításra jutottak, hogy a regionális fejlettségét a felsőfokú végzettséggel rendelkezők jobban magyarázzák, mint a kreatív foglalkozást végzők. Gombos (2016, 2018) rámutatott arra, hogy azokon a településeken is lehet aktív kulturális élet, ahol nem elérhető mindhárom funkció (technológia, tehetség, tolerancia, azaz a 3T), vagyis a településmérettel nem magyarázható annak hiánya. Miszlivetz (2012) és Miszlivetz – Márkus (2013) által kidolgozott kreatív város – fenntartható vidék (KRAFT-) index integratív szemléletre épül, és azt hangsúlyozza, hogy a lokális fejlődést azokra az innovatív, kreatív társadalmi, gazdasági, természeti-táji, közösségi kapcsolatokra kell építeni, amelyek a területrendszerben (település, térség) rendelkezésre állnak, s a közöttük lévő kapcsolatokkal, illetve azok hálózatával sajátos, a vizsgált egységhez köthető erőforrásokat alakítanak ki (Kézai – Rechnitzer, 2022).

A legfontosabb problémák a kreatív osztály meghatározásából adódnak. Nagyon nehéz jól megragadni azt, hogy kik azok, mely foglalkozások azok, melyek valóban kreatív tevékenységet folytatnak. Csak a felsőfokú végzettségűek végeznek kreatív munkát? Vagy a középfokúak is? Minden közgazdász, mérnök, jogász kreatív szakember is egyben? Vagy a nem kreatív foglalkozásnak tartott szakma képviselője is lehet kreatív szakember: Az adott személy kreatív tulajdonságai vajon minden esetben kreatív gazdasági teljesítménnyé válnak? Egy kreatív szakma minden egyes tagja kreatív szakember? Olyan heterogén szakmacsoportról van szó, melyet meglehetősen nehéz „osztályként” aposztrofálni.

Hasonlóan problémát jelent a „tolerancia” mérésére kialakított index, mely az adott városban élő homoszexuálisok számával kívánta a település elfogadó képességét mérni. A kialakított indexet sokan vitatták (Sawicky, 2003; Scott, 2006). Florida az azonos nemű háztartások számával „közelítette” a homoszexuális háztartásokat, így aztán a nagy egyetemi városok, ahol a felsőoktatási hallgatók kollégiumokban, vagy közösen bérelt lakásokban laktak, előkelőbb helyezést értek el, így az index pusztán a magasan képzettek száma és a városok fejlődése között korábban már felismert összefüggést képezte le. Nem véletlen, hogy Clark (2003) és Glaeser (2005) is úgy találta, hogy ez az index erősen korrelál az iskolai végzettséggel.

Florida abban is tévedett, hogy azt feltételezte, hogy a kreatív osztály tagjai hasonló igényeket támasztanak a lakhatási, városi körülményekkel szemben, és a belvárosot preferálják a külvárosokkal szemben. A kutatások ellenben azt támasztották alá (Jarvis et al., 2001; Halfpenny et al., 2004; Markunsen, 2006), hogy a kreatív osztály heterogén összetétele miatt is nagyon változatos igényeket támaszt a városokkal szemben. Markunsen (2006) arra is rámutatott, hogy a művészek, bohémek és a kreatív gazdaság, a város gazdasági fejlettsége közötti oksági kapcsolat fordított irányú, mint azt Florida feltételezte. Tehát nem a

bohémek vonzzák a kreatív munkaerőt, hanem a prosperáló, magas jövedelmű lakossággal rendelkező város képes vonzani a művészeket, mivel elegendő forrással rendelkeznek azok támogatásához.

Goonewardena (2004) egészen odáig ment Florida kritikájában, hogy mivel a városok mindig is a kreatív és változatos környezet színterei voltak, ezért ez nem lehet oka, forrása a gazdasági növekedésnek.

Florida – az őt ért számos kritikára válaszolva – finomította modelljét (Florida, 2008, 2012), és olyan szakpolitikai figyelmeztetést is adott, hogy nem minden város alkalmas arra, hogy a kreativitás koncepcióját alkalmazva sikeres legyen.

Elismerte (Florida 2012, 2017), hogy a kreatív osztállyal kapcsolatban az osztálytudat hiánya az egyik legnagyobb probléma. Ez az osztály ugyanis egy messzemenőkéig individualizált és atomizált társadalmi réteg, amelyre a liberális beállítottság ellenére kevésbé jellemző a szolidaritás és az összetartás. Florida által kreatív osztályba sorolt csoportok és emberek érdekei, felfogásuk és társadalmi-gazdasági jellemzői ugyanis nem azonosak, nyilvánvalóan teljesen eltérő társadalmi és gazdasági preferenciákkal bírnak, s nagyon különböző életstílust és kultúrát követnek. A kreativitás Florida elméletével szemben egyénhez, és nem foglalkozási csoporthoz kötött.

Továbbra is kiállt viszont a kreativitás meghatározó szerepe mellett a jövő gazdaságában, viszont belátta, hogy a kreatív osztály elmélete mint izolált stratégia nem alkalmas a városok növekvő problémáinak a megoldására (Egedy, 2020). További probléma, hogy a kreatív osztály fogalmának hangsúlyozása a városi központokra összpontosít, és kevésbé figyeli a vidéki területekre.

A kreatív város koncepciójának másik meghatározó alakja, a brit várostervező, Charles Landry volt, aki már az 1970-es évek második felében foglalkozott a kérdéssel. A kreatív város koncepciójával Landry (Landry, 2000, 2008; Landry – Bianchini, 1995) lényegében újragondolta és újrapozícionálta a kulturális ipari koncepciót és a hely alapú közösségfejlesztés helyett a város kulturális erőforrásokon alapuló újrastrukturálására helyezte a hangsúlyt. Felismerte, hogy a kreatív városfejlesztés csak akkor lehet sikeres, ha abban a közintézmények kultúráért, közösségért és gazdaságért felelős fejlesztési irodái együttműködnek (Egedy, 2020).

OKOS VÁROS

Az okos város fogalma sem újkeletű, gyökerei egészen az 1980-as, 1990-es évekig nyúlnak vissza, amikor egy újfajta gondolkodás jelent meg arról, hogy milyen módon alkalmazhatóak az új technológiák a város működtetésében és a várostervezésben.

Nyilvánvaló, hogy az okos város koncepció szoros kapcsolatban áll az információs és kommunikációs technológiák használatával, a digitalizáció elterjedésével és az internettel. Ebben az értelemben számtalan konceptuális elődje van, melyeket sokszor az okos város fogalmával párhuzamosan, vagy éppen az okos város koncepció szinonimájaként használnak, mint a digitális város, információs város, innovatív város, virtuális város, ököváros, zöld város, fenntartható város. Harrison és Donnelly (2011) szerint maga az okos város fogalom az 1990-es években kezdett elterjedni az okos növekedéssel kapcsolatos kutatások, tanul-

mányok nyomán. Az okos város fogalmának egyik legnagyobb hatással bíró definícióját Giffinger és szerzőtársai (2007) munkájában találjuk: Az okos város jól és előremutatóan teljesít hat alapterületen (gazdaság, mobilitás, kormányzás, környezet, emberek, életkörülmények). Az önmagukról önállóan döntő, független és tudatos városlakók tevékenységeinek és adottságainak okos kombinációjára épül.

Az okos városok átfogó, teljes körű meghatározását ugyanakkor – véleményünk szerint – Caragliu és szerzőtársai (2011:50.) adták: „mikor az emberi és társadalmi tőkébe, valamint a hagyományos (például közlekedés) és modern (IKT) kommunikációs infrastruktúrába történő befektetés fenntartható gazdasági növekedést és magas életminőséget generál, miközben az erőforrásokat bölcsen kezelik, és a kormányzás a város lakóinak részvételén alapul.”

Magyarországon a Lechner Tudásközpont közreműködésével jött létre az 56/2017. (III. 20.) Kormányrendelet az egyes kormányrendeleteknek az „okos város”, „okos város módszertan” fogalom meghatározásával összefüggő módosításáról. A kormányrendelet hivatalosan is meghatározza, mit értünk okos város alatt: Az okos város olyan település vagy településcsoport, amely természeti és épített környezetét, digitális infrastruktúráját, valamint a területén elérhető szolgáltatások minőségét és gazdasági hatékonyságát korszerű és innovatív információtechnológiák alkalmazásával, fenntartható módon, lakosainak fokozott bevonásával fejleszti.

Összegezve tehát, az okos város folyamatosan fejlődik, javítja a társadalmi, gazdasági és környezeti fenntarthatóságot, reagál az olyan kihívásokra, mint a klímaváltozás, a politikai és gazdasági instabilitás, javítja a társadalommal való kapcsolatát, együttműködő és részvételen alapuló irányítási módszereket, információ- és kommunikációs technológiákat, illetve az általuk gyűjtött és feldolgozott adatokat felhasználva a városban élők számára jobb szolgáltatást és életszínvonalat biztosít oly módon, hogy a jelen és a jövő generációinak szükségleteit tiszteletben tartsa, és ne rombolja a természeti környezetet.

BOLDOG VÁROS

Az első ismert kísérletek a boldogság megértésére és meghatározására i. e. 600 körül a Távol-Kelethez kötődnek: a kínai iskolához, mint a konfucianizmus, a Mo Ti, a buddhizmus és a taoizmus (Fung, 1985; Tam, 2010). A konfucianizmus a társadalmi életminőségre és a társas kapcsolatokra fektette a hangsúlyt, azzal érvelve, hogy a pozitív hozzáállás a tudáshoz, a tanuláshoz és a felelősségvállaláshoz központi jelentőségű a boldogság szempontjából (Tam, 2010). A taoizmus ugyanakkor az egyén szerepét hangsúlyozta és azt állította, hogy a társadalmi feltételek nem befolyásolják az egyének boldogságra való képességét. Egy taoista valószínűleg a tudás és bölcsesség növelése ellen érvelt volna, és azt mondta volna, hogy a jó élet „egyszerű élet”, utalva arra, hogy a gyerekek a legboldogabb emberi lények (Zhang – Veenhoven, 2007). A buddhizmus szintén az egyénre helyezte a hangsúlyt, és bevezette a „Nirvana” koncepcióját, amely egy olyan szent állapot, melyet tökéletes belső béke, a megvilágosodás és minden vágy eltörlése jellemez (Zhang – Veenhoven, 2007).

Néhány évtizeddel később Arisztotelész etikájában (Arisztotelész, 1997) is a boldogság (görögül eudaimonia) állt a középpontban, és arra kereste a választ, hogy az ember a társadalmon belül hogyan érheti el a legnagyobb boldogságot. A város lakóinak jólléte, boldog-

sága már az ókorban is központi szerepet játszott a városról való gondolkodásban. A város nem pusztán egy fizikai mechanizmus vagy mesterséges konstrukció. A várost ugyanis emberek hozzák létre és működtetik, így az emberi természet terméke (Park et al., 1925).

A modern politikai gondolkodásban a boldogságnak továbbra is központi szerepe van, amit az elsősorban John Stuart Millhez köthető utilitarionizmus (haszonelvűség) helyezett a legfontosabb célok közé (Ludassy, 1991). E szerint mind egyéni, mind közösségi szempontból az emberek legfontosabb célja a boldogság maximalizálása és a fájdalom, szenvedés minimalizálása. Csíkszentmihályi szerint (1992) az ember minden más célt abból a szempontból értékel, hogy az mennyiben járul hozzá a boldogságához.

A boldogsággal foglalkozó empirikus kutatások többsége az egyéni és a társadalmi/nemzeti szintű boldogsággal foglalkozik. (Terjedelmi korlátok miatt most nem mutatjuk be a „boldogság” fogalma mögött húzódó konceptuális problémákat, illetve a jóllét, életminőség, szubjektív jóllét fogalmával való keveredését.) A legtöbb kutatás a boldogságot meghatározó egyéni tényezőkre koncentrál, így az egyén vagy háztartás jövedelmére, a korra, nemre, családi állapotra, foglalkoztatottsági helyzetre stb. (Blanchflower – Oswald, 2004, 2008; Clark, 2003; Clark et al., 2008; Layard-Ward, 2020; Luttmer, 2005; Stutzer – Frey, 2006). Más tanulmányok az aggregált, nemzeti szintű jellegzetességeit, aspektusait vizsgálják a boldogságnak, mint jövedelmi egyenlőtlenségek, infláció, munkanélküliség (Alesina et al., 2004; Di Tella et al., 2001, 2003).

A boldogság területi szempontú vizsgálata egészen a 2010-es évekig viszonylag kevésbé kutatott terület volt a területi tudományokban, és különösen hiányzott a boldogság földrajzi, területi aspektusainak elméleti megalapozottsága, mely különösen más tudományágakkal összehasonlítva vált nyilvánvalóvá (Edwards et al., 2016). Két terület képez kivételt a társadalomföldrajz területén. Az egyik a jóllét (wellbeing) jóléti (welfare) megközelítésének vizsgálata, mely radikálisan új irányzatot, gondolkodást indított el az 1970-es és 1980-as években (Knox, 1975, 1978; Helburn, 1982; Smith, 1974, 2000; Pacione, 1982; Rosenberg, 2014). Ezt a megközelítést jól összefoglalta Smith 1974-es tanulmányának címe: Ki mit kap, hol és hogyan? (Who gets what, where and how?). Ez a kérdésfelvetés a tudomány fókuszának megváltozását jelezte azzal, hogy az embert helyezte a gondolkodás központjába úgy, hogy a megszerzendő tudás célja az emberek „körülényeinek”, életének javítása legyen (Smith, 1974:289.), mely a mai napig lényeges szerepet játszik a boldogság területi szempontú vizsgálatában (Aslam – Corrado, 2012; Ballas, 2013). A másik terület az egészség földrajzi szempontú vizsgálata volt, melyben a betegségekről az egészségi állapot területi alapú javítására helyeződött a hangsúly (Atkinson – Scott, 2015; Atkinson, 2011).

A területi dimenziót alapvetően kétféle módon lehet beemelni a boldogságkutatásokba. Egyrészt vizsgálható, mi határozza meg azt, hogy milyen arányban élnek boldog, vagy boldogtalan emberek ugyanazon a helyen, másrészt kimutathatók az adott helyen élő emberek boldogságát vagy boldogtalanosságát befolyásoló tényezők (Ballas – Tranner, 2012; Barsi, 2019:560.). Ballas (2013) szerint a települési boldogság meghatározó tényezői a közösségi kapcsolatok létrehozására alkalmas helyek és terek, maguk a közösségi kapcsolatok, a bizalom, a település szerkezete, a természeti és épített környezet, gazdasági lehetőségek, kulturális, oktatási, szórakozási lehetőségek.

A „boldog város” koncepciója a városfejlesztés egy viszonylag új, az embereket, a városlakók életminőségét a középpontba helyező megközelítése, amely a lakók boldogságát és

jóllétét helyezi előtérbe. Ez a koncepció arra törekszik, hogy a városok ne csupán gazdasági növekedési központok legyenek, hanem olyan terek is, amelyek elősegítik az érzelmi, mentális és fizikai jóllétet, valamint a társadalmi kohéziót.

A boldog város koncepciójának egyik központi eleme a közterek és zöldterületek kialakítása. Számos kutatás igazolja, hogy a zöldterületek növelése pozitívan hat a lakók mentális egészségére és közérzetére (Ulrich et al., 1991). Ezen túlmenően a gyalogosbarát utcák, parkok és rekreációs területek hozzájárulnak a társadalmi interakciókhoz, amelyek szintén növelik a boldogságot (Leyden et al., 2011).

A közösségi összetartozás szintén kulcsfontosságú eleme a boldog város koncepciójának. A kutatások szerint azok a városok, ahol erősebb a társadalmi tőke, és az emberek aktívan részt vesznek a közösségi életben, magasabb boldogsági szintet mutatnak (Putnam, 2000). A közösségi terek, mint például a városi piacok, közösségi kertek és közösségi központok lehetőséget teremtenek a lakóknak a kapcsolatteremtésre, és ezzel csökkentik az elszigeteltség érzését, ami számos nagyvárosban jelentős problémát jelent. A boldog városok tervezése során ezért egyre nagyobb figyelmet fordítanak arra, hogy olyan közösségi tereket hozzanak létre, amelyek elősegítik az interakciót és a szociális kapcsolatokat (Jacobs, 1961). A jól tervezett tömegközlekedési rendszerek, a gyalogosbarát utcák és a kerékpárút-hálózatok lehetőséget adnak a lakóknak, hogy könnyedén elérjék a városi szolgáltatásokat és csökkentsék a közlekedéssel járó stresszt (Gehl, 2010). Egyes kutatások szerint a közlekedés élménye jelentősen befolyásolja az emberek napi hangulatát és hosszú távú boldogságát (Montgomery, 2013).

SZAKPOLITIKAI KÖVETKEZMÉNYEK

Számít-e vajon a definíció, a fogalmak, meghatározások használata? Számít, ha annak elméleti, vagy gyakorlati, szakpolitikai következményei vannak. Az, hogy egy város milyen várospolitikai megközelítést alkalmaz, hosszú távon hatással van a város működésére, a környezet állapotára, fenntarthatóságra, versenyképességre, életminőségre és a társadalmi egyenlőségre is. Az alábbiakban azt mutatjuk be, hogy a három általunk kiválasztott koncepciónak (kreatív város, okos város, boldog város) milyen szakpolitikai következményei lehetnek, milyen kritikák fogalmazhatóak meg az ezekre a koncepciókra épített szakpolitikákkal kapcsolatban.

Vajon a kreatív iparágak azért jelennek meg tömegesen bizonyos városokban, mert azok globális üzleti kereskedelmi központok, vagy azért válnak bizonyos városok gazdasági központokká, mert olyan gazdasági, kulturális étellel bírnak és meghatározó a kreatív osztály jelenléte? Ez nem pusztán érdekes hipotetikus kérdés, hiszen a kreatív iparágak elméletének számos szakpolitikai következménye volt. Mivel Florida (2002) elmélete szinte „instant” megoldást kínált egy város gazdasági fejlesztésére, számos várospolitikával foglalkozó szakember használta útmutatóként a városfejlesztési elképzelések megvalósításához, olyan városokban is, amelyek méretüknél, szerepkörükénél fogva soha nem válnak globális gazdasági városközpontokká, vagy akár egy nagyobb térség központjává sem. A kreatív városok, kreatív osztály teóriát sok esetben végletesen leegyszerűsítették, pusztán megfelelő kulturális intézmények és felújított belváros létrehozása lett a városfejlesztés sikerének kulcsa.

A „kreatív igazságosság” alternatív víziót kínál, bírálja a „kreatív város” modellt, ehelyett az inkluzivitásra, a társadalmi igazságosságra és méltányosságra, a lakók jóllétére összpontosítva. Míg a kreatív városok megközelítése gyakran előtérbe helyezi a gazdasági növekedést és a globális vonzerő növelését, a kritikusok azzal érvelnek, hogy ez dzsentrifikációhoz, társadalmi rétegződéshez és sokak kirekesztéséhez, kiszorulásához vezet, ahol a kreatív iparágak beáramlása és a városfejlesztés aránytalanul előnyös az elit számára, miközben a marginalizált közösségeket félreállítja (Leslie – Catungal, 2012). A kreatív igazságosság hívei hangsúlyozzák a kreatív terekhez és erőforrásokhoz való egyenlő hozzáférés szükségességét, biztosítva, hogy a kreativitás támogassa a sokféle közösséget, ahelyett, hogy hozzájárulna a kirekesztő városi politikákhoz (Khoo – Chang, 2021).

Robert G. Hollands (2023) szintén bírálja a neoliberais kreatív városmodellt, kiemelve annak hozzájárulását a társadalmi egyenlőtlenséghez, a dzsentrifikációhoz és a munkahelyek bizonytalanságához, és azzal érvel, hogy a kulturális gazdaságra való összpontosítás gyakran súlyosbítja a városi megosztottságot, és nem elégíti ki minden lakó alapvető szükségleteit. Hollands megjegyzi, hogy a kreatív városhoz kapcsolódó fejlesztéseket és projekteket sokan üdvözölték a városi terek megújításában játszott szerepük miatt, jellemzően a jómódú „kreatív osztályok” és a világ minden részéről érkező turisták voltak haszonélvezői, így a helyi közösségek marginalizálódtak, és kiszorultak ezekből a városi terekből. Hangsúlyozza a kultúravezérelt gazdaságok korlátait, különösen a világjárványhoz hasonló válságok idején, amikor az alapvető városi funkciók és a méltányos gazdasági hozzáférés a legfontosabbak (Hollands, 2023).

Alternatív megoldásként Hollands olyan politikát támogat, amely a társadalmi igazságosságot és a fenntartható városfejlesztést helyezi előtérbe, ahelyett, hogy kizárólag a kreatív iparágakon keresetüli gazdasági növekedésre összpontosítana. A közösségközpontú megközelítések, amelyek bevonják a lakosokat a várostervezésbe, lehetővé teszik az ott élőknek, hogy saját maguk alakítsák lakóhelyük fejlesztését, méltányosabb utat kínáljanak. Hollands munkája arra szólítja fel a városokat, hogy a versenyképes kulturális gazdaságokon túllépjenek olyan befogadó stratégiák felé, amelyek elősegítik az ellenálló képességet, előtérbe helyezik az alapvető szolgáltatásokat, és támogatják a kulturális sokszínűséget alulról építkező részvételen keresztül, nem pedig felülről lefelé irányuló beavatkozások révén.

Az okos városoknak pusztán a technológiára való leszűkítése komoly következményekkel járt. Habár az információs és kommunikációs technológiák alapvető elemét jelentik a koncepciónak, alkalmazásuk nem a végső cél, hanem csak egy eszköz arra, hogy elérjük az okos városok végső célját, vagyis az ott élő emberek jóllétének növelését. Nagy multinacionális vállalatok, mint az IBM, CISCO, Siemens kidolgozták a saját okos város koncepciójukat, okos város megoldásaikat és applikációikat. Az okos város koncepciója az IT vállalatok számára olyan komplex információs rendszerek létrehozását és alkalmazását jelenti, melyek a városi infrastruktúra és szolgáltatások integrált működtetését célozzák meg. A szakpolitikai koncepció és a profit maximalizálására törekvő üzleti modellek közötti elmosódó határok szemantikai zavarhoz és jelentős etikai problémákhoz vezetnek.

Az okos városoknak hatékonyak kell lenniük, de meg kell őrizniük a spontaneitást, a társas kapcsolatok kialakulásának lehetőségét is. Ha minden véletlenszerűséget „kiprogramozunk” a városokból, akkor gazdag, élő organizmusok helyett buta, mechanikus automatákat (robotokat) hozunk létre (Townsend, 2014:15.). A mesterségesen kialakított és

létrehozott New Songdo City bukása jó példa erre a jelenségre. Hasonló kritikát fogalmazott meg Grienfield (2013) is, aki a Siemens okos város jövőképét bírálta (Siemens, 2008), melyben a tökéletesen autonóm és intelligens IT rendszerek tökéletes tudással rendelkeznek a felhasználói szokásokról, fogyasztási mintákról és viselkedésről, így tökéletes döntéseket tudnak hozni az optimális erőforrás felhasználás és költséghatékonyság érdekében. A világ, így a városok, emberek működése azonban nem tökéletesen megismerhető, nem alakítható veszteségek és torzítások nélkül egy IT rendszerré, és nincs olyan megoldás, ami minden emberre, városra egyformán alkalmazható, minden városban lakó polgárt egyformán kielégíti.

Amikor a boldogságindexek hivatalos szakpolitikai célokká válnak, a kormányok manipulálhatják azokat, hogy politikai érdekeket szolgáljanak, ami elfogult eredményekhez vezet, amelyek nem tükrözik a valódi közjólétet (Frey – Gallus, 2013). Emellett a boldogság-felmérésekre való hagyatkozás is problémás lehet, mivel a válaszadók stratégiai el-fogult válaszokat adhatnak, aláásva ezen indexek megbízhatóságát (Tichy, 2014). Ezenkívül a boldogságra alapozott politikák a fenntarthatósággal kapcsolatos kihívásokkal is szembesülhetnek. A rövid távú boldogság növelését célzó politikák ütközhetnek a hosszú távú fenntarthatósági célokkal, különösen, ha nem fenntartható viselkedésre ösztönöznek (Chen, 2022). Végül, az, hogy a politika nem képes az étellel való elégedettség minden aspektusát ellenőrizni, a közvélemény kiábrándultságához vezethet, ha a politika nem tartja be ígéreteit (Tichy, 2014).

Az egyes városfejlesztési koncepciók azonban nem válnak el teljesen egymástól, közöttük szoros kapcsolat található. A kreatív és az okos város koncepciót szorosan összeköti az IKT.

A kreativitás és a boldogság közötti kapcsolat a városokban sokrétű, a kutatások azt mutatják, hogy a kreatív városok általában elősegítik a lakosság jóllétét, a gazdasági növekedést és a kulturális elkötelezettséget. A kreatív munka, különösen a kulturális és innováció-központú ágazatokban, összefüggésben áll a magasabb boldogsággal és a munkával való elégedettséggel, (Poon – Shang, 2014). Azokban a városokban, amelyek előtérbe helyezik a kulturális infrastruktúrát és az együttműködést, mint például Koppenhága, a kreativitás és a támogató szociálpolitikák keveréke fokozza a boldogságot és a gazdasági rugalmasságot. Az is megállapításra került, hogy a kreatív önkifejezés szignifikánsan korrelál a szubjektív jólléttel és a munkahelyi teljesítménnyel, rávilágítva arra, hogy a kreativitás közvetlenül befolyásolja az étellel való elégedettséget és a munkahelyi hatékonyságot a különböző szektorokban (Jalali – Heidari, 2016).

A kreatív város dinamikájára összpontosító kutatások feltárják, hogy azok a városok, amelyek emberközpontú módon integrálják a várostervezést és a turizmust, növelhetik a lakosok boldogságát azáltal, hogy olyan befogadó környezetet hoznak létre, amely ötvözi a pezsgő gazdasági és kulturális életet. Tokió jól példázza előkelő helyen áll az innováció és a lakosok boldogsága szempontjából is (WorldAtlas, 2022).

A kulturális infrastruktúra jelentősen hozzájárul a városok boldogságához azáltal, hogy elősegíti a közösségi szerepvállalást, segít megőrizni a kulturális identitást és erősíti a társadalmi kohéziót, lehetőséget biztosítanak a lakosság számára a kreatív és közösségi tevékenységekben való részvételre (Astuti et al., 2023).

KONKLÚZIÓ

A leegyszerűsítő vagy éppen determinisztikus definíciók és elméletek sok veszélyt rejtnek magukban. A várost, térséget, országot komplex, élő, működő szervezetként kell felfogni, ahol az egyes szereplők nem elszigetelten cselekszenek, hanem jelentős hatással bírnak egymásra, szövevényes ok-okozati hálózatokat alakítva ki. Hasonlóan nincsenek gyorsan működő szakpolitikai megoldások sem. Míg egy adott kulturális intézmény felépítése viszonylag egyszerű folyamat, az, hogy annak milyen szerepe, kapcsolata lesz a művészvilággal és a helyi közösségekkel, már kevésbé megjósolható.

Egyes csoportok kiemelése, szempontjainak figyelembevétele akár a kreatív osztály, akár a boldogság, akár a technológiai központúság esetén a társadalmi egyenlőtlenségek, és az inkluzivitás hiányának problémáit okozhatja.

Az egyes települések mérete, jellemzői, természeti környezete, hagyományai, történelmi múltja és gyökerei jelentősen különbözhetnek egymástól. Ezért nem lehetséges egy egységes, uniformizált városfejlesztési modell alkalmazása a településeken.

A város, a civil szervezetek, vállalatok, kormányzati, közszolgáltatást nyújtó szervezetek, közüzemi szolgáltatók, egyetemek, kutatóintézetek, várostervezők és a lakosság együttműködése szükséges ahhoz, hogy egy versenyképes, innovatív település jöhessen létre, mely jelentősen hozzájárul az életminőség növekedéséhez, és fenntartható fejlődést indukál. Természetesen ennyire különböző intézmények és emberek együttműködésének megvalósítása nem könnyű feladat, de enélkül elképzelhetetlen egy jól működő település létrehozása. Alapfeltétel a megfelelő politikai akart megléte, egy olyan vezető, aki szíven viseli a projekt megvalósítását. Mögötte pedig egy megfelelő, támogató professzionális szakmai csapat áll, mely hajlandó és képes együttműködni a helyi közösséggel. A helyi közösség bevonása nélkül egyetlen városfejlesztési projekt vagy kezdeményezés sem lehet sikeres. Ehhez szükséges megismerni a lakosság igényeit és szükségleteit, folyamatosan kommunikálni kell velük, tudni kell elfogadni a kritikát és fogadni a visszajelzést, és létre kell, hogy jöjjön a helyi közösség részéről is egyfajta elkötelezettség és megértés.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

IRODALOMJEGYZÉK

- Alesina, Alberto – Di Tella, Rafael – MacCulloch, Robert: *Inequality and happiness: Are Europeans and Americans different?*, Journal of Public Economics, 2009/9–10, 2009–2042. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2003.07.006>
- Antonelli, Cristiano: *The microdynamics of technological change*, London, 1999.
- Arisztotelész: *Nikomakhoszi etika*, Budapest, 1997.

- Árvai Anett: *A városfejlesztési szakpolitikák terjedése: elméleti megközelítések*, Tér és Társadalom, 2021/2, 69–88. <https://doi.org/10.17649/TET.35.2.3315>
- Aslam, Aqib – Corrado, Luisa: *The geography of well-being*, Journal of Economic Geography, 2012/3, 627–649. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbr041>
- Astuti, Hanim Maria – Wibowo, Radityo Prasetyanto – Herdiyanti, Anisah: (2023) *Towards the National Higher Education Database in Indonesia: Challenges to Data Governance Implementation from The Perspective of a Public University*, Procedia Computer Science, 2024/234, 1322–1331. Elérhető: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0> (Letöltés ideje: 2024.10.35.)
- Atkinson, Sarah – Scott, Karen: *Stable and destabilised states of subjective well-being: Dance and movement as catalysts of transition*, Social & Cultural Geography, 2015/1, 75–94. <https://doi.org/10.1080/14649365.2014.950689>
- Atkinson, Sarah: *Moves to measure wellbeing must support a social model of health*, 2011, BMJ 343: d7323. <https://doi.org/10.1136/bmj.d7323>
- Ballas, Dimitris – Tranmer, Mark: *Happy people or happy places?, A multilevel modeling approach to the analysis of happiness and well-being*, International Regional Science Review, 2012/1, 70–102. <https://doi.org/10.1177/0160017611403737>
- Ballas, Dimitris: *What makes a 'happy city'?*, Cities (Current Research on Cities) 2013/32, Suppl. 1, S39–S50. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2013.04.009>
- Barsi Boglárka: *A boldogság mint az okos városok mérésének új, lebeteséges módszere*, Területi Statisztika, 2019/5, 555–574. <https://doi.org/10.15196/TS590505>
- Berry, Brian Joe Lobley: *The Human Consequences of Urbanization*, St. Martin's Press, New York, 1973.
- Blanchflower, David – Oswald, Andrew: *Well-being over time in Britain and the USA*, Journal of Public Economics, 2004/7-8, 1359–1386. [https://doi.org/10.1016/s0047-2727\(02\)00168-8](https://doi.org/10.1016/s0047-2727(02)00168-8)
- Blanchflower, David – Oswald, Andrew: *Is well-being u-shaped over the life cycle?*, Social Science & Medicine, 2008/8, 1733–1749. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.01.030>
- Cairncross, Frances: *The Death of Distance: How the communication revolutions will change our lives*, Cambridge, 1995.
- Caragliu, Andrea – Del Bo, Chiara – Nijkamp, Peter: *Smart cities in Europe*, Journal of Urban Technology, 2011/2, 65–82. <https://doi.org/10.1080/10630732.2011.601117>
- Chen, Chong-Wen: *From Smart Cities to a Happy and Sustainable Society: Urban Happiness as a Critical Pathway toward Sustainability Transitions*, Local Environment, 2022/12, 1536–1545. <https://doi.org/10.1080/13549839.2022.2119379>
- Clark, Andrew – Diener, Ed – Georgellis, Yannis – Lucas, Richard E.: *Lags and leads in life satisfaction: A test of the baseline hypothesis*, The Economic Journal, 2008/529, F222–F243. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0297.2008.02150.x>
- Clark, Terry Nichols: *Urban amenities: lakes, opera and juice bars, Do they drive development?*, in: Clark, T. Nichols (ed.): *The City as an Entertainment Machine* (Research in Urban Policy, Vol. 9), Emerald Group Publishing Limited, Leeds, 2003, 103–140. [https://doi.org/10.1016/S1479-3520\(03\)09003-2](https://doi.org/10.1016/S1479-3520(03)09003-2)
- Csikszentmihályi Mihály: *The Flow: The Psychology of Happiness Rider*, London, 1992.
- Di Tella, Rafael – MacCulloch, Robert J. – Oswald, Andrew J.: *Preferences over inflation and unemployment: Evidence from surveys of happiness*, American Economic Review, 2001/1, 335–341. <https://doi.org/10.1257/aer.91.1.335>
- Di Tella, Rafael – MacCulloch, Robert J. – Oswald, Andrew J.: *The macroeconomics of happiness*, The Review of Economics and Statistics, 2003/4, 809–827. <https://doi.org/10.1162/003465303772815745>
- Edwards Gareth A. S. – Reid Louise – Hunter Colin: *Environmental justice, capabilities, and the theorization of well-being*, Progress in Human Geography, 2016/6, 754–769. <https://doi.org/10.1177/0309132515620850>

- Egedy, Tamás – Kovács, Zoltán – Szabó, Balázs: *Changing geography of the creative economy in Hungary at the beginning of the 21st century* *Hungarian Geographical Bulletin*, 2018/3, 275–291. <https://doi.org/10.15201/hungeobull.67.3.5>
- Egedy Tamás: *A kreatív gazdaság városföldrajzi hatásai a budapesti agglomeráció példáján*, MTA doktori disszertáció, 2020. Elérhető: https://real-d.mtak.hu/1341/7/doktori_mu%20Egedy%20Tam%C3%A1s.pdf (Letöltés ideje: 2024.10.30.)
- Florida, Richard: *The Rise of the Creative Class?, And How it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, Basic Books, New York, 2002.
- Florida, Richard: *The Fight of the Creative Class: The New Global Competition for Talent*, New York, 2005.
- Florida, Richard: *Who's your city* Basic Books, New York, 2008.
- Florida, Richard: *The rise of the creative class, Revisited*, New York, 2012.
- Florida, Richard: *The new urban crisis: how our cities are increasing inequality, deepening segregation, and failing the middle class – and what we can do about it*, New York, 2017.
- Frey, Bruno S. – Gallus, Jana: (2014) „Aggregate effects of behavioral anomalies: A new research area”, *Economics*, The Open-Access, Open-Assessment E-Journal (2007–2020), Kiel Institute for the World Economy (IfW Kiel), 2014/8, 1–15. <https://doi.org/10.5018/economics-ejournal.ja.2014-18>
- Fung, Yu-lan: *Short history of Chinese philosophy*, New York, 1985.
- catung
- Gehl, Jan: *Cities for People*, Washington, 2010.
- Gibbon, C.: *The Cosmopolitan City: Does Richard Florida's 2002 Paper 'Bohemia and Economic Geography' Provide a Useful Tool for Understanding the Spatial Concentrations of High-Tech Employment in Urban Areas in England and Wales?*, *Unpublished MSc Thesis*, London, 2005.
- Giffinger, Rudolf – Fertner, Christian – Kramar, Hans – Kalasek, Robert: *Smart cities, Ranking of European medium sized cities*, Centre of Regional Science, Vienna, 2007.
- Gillespie, Andrew – Richardson, Ranald – Cornford, James: *Regional Development and the New Economy*, CURDS, Newcastle, 2000.
- Glaeser, Edward L.: *Review of Richard Florida's The Rise of the Creative Class*, *Regional Science and Urban Economics*, Elsevier, 2005/5, 593–596. <https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2005.01.005>
- Gombos Szandra: *A kulturális szolgáltatások kínálata közötti különbségek a magyarországi tízezer fő feletti városokban*, *Térségi Statisztika*, 2016/5, 565–587 <https://doi.org/10.15196/TS560504>
- Gombos, Szandra: *A magyar városok kulturális imázsa a kulturális kínálat és kereslet tükrében*, doktori disszertáció, Széchenyi István Egyetem Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr, 2018. Elérhető: <https://rgdi.sze.hu/downloadmanager/details/id/34114/m/12744>
- Goonewardena, Kanishka: *The resistible rise of the creative class*, *Canadian Dimension*, 2004/5.
- Greenfield, Adam: *Against the Smart City (The city is here for you to use)*, Kindle Edition, 2013.
- Halfpenny, Peter – Britton, Joanne – Devine, Fiona – Mellor, Rosemary: *The 'good' suburb as an urban asset in enhancing a city's competitiveness*, in: Boddy, Martin – Parkinson, Michael (eds): *City matters, Competitiveness, cohesion and urban governance*, Bristol, 2004, 254–268. <https://doi.org/10.1332/policypress/9781861344458.003.0014>
- Harrison, Colin – Donnelly, Ian Abbott: *A Theory of Smart Cities*, in: *Proceedings of the 55th Annual Meeting of the ISSS International Society for the Systems Sciences*, Full Paper, 2011, 1–15.
- Hartley, John: *Creative Industries*, Oxford, 2005.
- Helburn, Nicholas: *Presidential address: Geography and the quality of life*, *Annals of the Association of American Geographers*, 1982/4, 445–456. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8306.1982.tb01837.x>
- Hollands, Robert G.: *Beyond the neoliberal creative city critique and alternatives in the urban cultural economy*, Bristol, 2023.
- Jacobs, Jane: *The Death and Life of Great American Cities*, New York, 1961.

- Jalali, Zohreh – Heidari, Alireza: *The Relationship between Happiness, Subjective Well-Being, Creativity and Job Performance of Primary School Teachers in Rambormoz City*, International Education Studies, 2016/6, 45–52. DOI:10.5539/ies.v9n6p45
- Jarvis, Helen – Pratt, Andy C. – Cheng-Chong Wu, Peter: *The Secret Life of Cities: The Social Reproduction of Everyday Life*, London, 2001.
- Kereszneyi Krisztina – Egedy Tamás: *A pécsi kreatív osztály helyzetének értékelése statisztikai és empirikus kutatások alapján*, Tér és Társadalom, 2016/1, 57–78. <https://doi.org/10.17649/TET.30.1.2730>
- Kézai Petra Kinga – Rechnitzer János: *A kulturális és kreatív ipar társas vállalkozásainak teljesítménye a magyar nagyvárosokban, 2008–2018*, Területi Statisztika, 2022/2, 218–248. <https://doi.org/10.15196/TS620204>
- Kézai, Petra Kinga – Rechnitzer, János: *Performance of enterprises in cultural and creative industries in large Hungarian cities between 2008 and 2018*, Regional Statistics 20223/1, 167–198. <https://doi.org/10.15196/rs130108>
- Khoo, Suet Leng – Chang, Nicole Shu Fun: *Creative City as an Urban Development Strategy, The Case of Selected Malaysian Cities*, Singapore, 2021. <https://doi.org/10.1007/978-981-16-1291-6>
- Knox, Paul L.: *Social Well-Being: A Spatial Perspective*, London, 1975.
- Knox, Paul L.: *Territorial social indicators and area profiles: Some cautionary observations*, Town Planning Review, 1978/1, 75. <https://doi.org/10.3828/tpr.49.1.w231p62x54707246>
- Komninos, Nicos: *Intelligent cities: Variable geometries of spatial intelligence*, Intelligent Buildings International, 2011/3, 172–188: <http://dx.doi.org/10.1080/17508975.2011.579933>
- Kovács Zoltán – Egedy Tamás – Szabó Balázs: *A kreatív gazdaság földrajzi jellemzői Magyarországon*, Tér és Társadalom, 2011/1, 42–62. <https://doi.org/10.17649/tet.25.1.1772>
- Landry, Charles – Bianchini, Franco: *The creative city*, London, 1995.
- Landry, Charles: *The creative city: A toolkit for urban innovators*, London, 2000.
- Landry, Charles: *The creative city: A toolkit for urban innovators*, (2nd edition) London, 2008.
- Layard, Richard – Ward, George: *Can we be happier?: Evidence and ethics*, Penguin UK, 2020.
- Lengyel Balázs – Ságvári Bence: *Kreatív foglalkozások és regionális tudásbázis: fogalmak, folyamatok és területi összefüggések*, Tér és Társadalom, 2009/4, 1–26. <https://doi.org/10.17649/TET.23.4.1273>
- Leslie, Deborah – Catungal, John Paul: *Social Justice and the Creative City: Class, Gender and Racial Inequalities*, Geography Compass, 2012/6, 111–122. <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2011.00472>
- Leyden, Kevin M. – Goldberg, Abraham – Michelbach, Philip: *Understanding the Pursuit of Happiness in Ten Major Cities*, Urban Affairs Review, 2011/6, 861–888. <https://doi.org/10.1177/1078087411403120>
- Ludassy Mária: *Az angolszász liberalizmus klasszikusai*, I-II, Budapest, 1991.
- Luttmner, Erzo F.: *Neighbors as negatives: Relative earnings and well-being*, Quarterly Journal of Economics, 2005/3, 963–1002. <https://doi.org/10.1093/qje/120.3.963>
- Markusen, Ann: *Urban Development and the Politics of Creative Class: evidence from a study of artists evidence from a study of artists*, Environment and Planning A, 2006/38, 1921–1940.
- McLuhan, Marshall: *Understanding Media: The Extension of Man*, Toronto, 1964.
- Miszlivetz Ferenc (szerk.): *Kreatív városok és a fenntarthatóság, Javaslatok a Duna-stratégia megvalósítására Nyugat-Pannónia példáján*, Kőszeg–Szombathely, 2012.
- Miszlivetz Ferenc – Márkus Eszter: *A Kraft-index – Kreatív város – Fenntartható vidék*, Vezetéstudomány, Budapest Management Review, 2013/9, 1–21.
- Montgomery, Charles: *Happy City: Transforming Our Lives Through Urban Design*, New York, 2013.
- Nathan, Max: *The Wrong Stuff? Creative Class Theory and Economic Performance in UK Cities*, Canadian Journal of Regional Science, 2007/30 (1 October 2007), 433–450. <https://doi.org/10.4018/978-1-59904-838-3.ch005>

- Pacione, Michael: *The use of objective and subjective measures of life quality in human geography*, Progress in Human Geography, 1982/4, 495–514. <https://doi.org/10.1177/030913258200600402>
- Park, Robert E. – Burgess, Ernest W.: *The City*, Chicago, 1925.
- Poon, Jessie P. H. – Shang, Quingyang: *Are creative workers happier in Chinese cities?, The influence of work, lifestyle, and amenities on urban well-being*. Urban Geography, 2014/4, 567–585. <https://doi.org/10.1080/02723638.2014.904977>
- Quah, Danny: *The Weightless Economy in Economic Development*, Research Paper, 135, World Economics of Development Economics Research, 1999. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199243983.003.0004>
- Putnam, Robert D.: *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, New York, 2000.
- Rechnitzer, János – Berkes, Judit – Filep, Bálint: *The most important city development initiatives of Hungary*, Regional Statistics, 2019/2, 20–44. <https://doi.org/10.15196/RS090204>
- Rittgasszer Imola – Lukovics Miklós: *A versenyképesség és a kreativitás területi szintű kapcsolatrendszere*, in: Bajmócy Zoltán – Lengyel Imre – Málóvics György (szerk.): *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság*, Szeged, 2012, 207–224.
- Rosenberg, Mark: *Health geography I: Social justice, idealist theory, health and health care*, Progress in Human Geography, 2014/3, 466–475. <https://doi.org/10.1177/0309132513498339>
- Ságvári Bence: *A kreatív gazdaság elméletéről*, Budapest, 2005.
- Sawicky, D.: *Review of R. Florida, The Rise of the Creative Class? And How it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, APA Journal, 2003/1, 90–91.
- Scott, Allen J.: *Creative cities: Conceptual issues and policy questions*, Journal of Urban Affairs, 2006/1, 1–17. <https://doi.org/10.1111/j.0735-2166.2006.00256.x>
- Ulrich, Roger S. – Simons, Robert F. – Losito, Barbara D. – Fiorito, Evelyn – Miles, Mark A. – Zelson, Michael: *Stress Recovery During Exposure to Natural and Urban Environments*, Journal of Environmental Psychology, 1991/3, 201–230. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(05\)80184-7](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(05)80184-7)
- Siemens Corporation (2008): *Sustainable Buildings – Networked Technologies: Smart Homes and Cities, Pictures of the Future*, 2008. Elérhető: http://www.siemens.com/innovation/en/publikationen/publications_pof/pof_fall_2008/gebaeude/vernetzung.htm (Letöltés ideje: 2022.09.30.)
- Smith, David M.: *Who gets what where, and how: A welfare focus for human geography*, Geography, 1974/4, 289–297.
- Smith, David. M.: *Social justice revisited*, Environment and Planning A., 2000/7, 1149–1162. <https://doi.org/10.1068/a3258>
- Stutzer, Alois – Frey, Bruno S.: *Does marriage make people happy, or do happy people get married?*, The Journal of Socio-Economics, 2006/2, 326–347. <https://doi.org/10.1016/j.socsec.2005.11.043>
- Tam, Henry: *Against power inequalities: Reflections on the struggle for inclusive communities*, London, 2010.
- Tichy, Gunther: *Happiness surveys: exclusive guides for policy?*, European Journal of Economics and Economic Policies, 2014/3, 333–348. <https://doi.org/10.4337/ejeep.2014.0008>
- Townsend, Anthony M.: *Smart Cities: Big Data, Civic Hackers, and the Quest for a New Utopia*, New York, 2014.
- Törnkvist, Gunnar: *Creativity and the renewal of regional life*, in: Buttmer, Anne (ed.): *Creativity and Context*, Seminar Report, Lund Studies in Geography, Human Geography 50, Gleerup, Lund, 1983, 91–112.
- *Word Atlas*, 2022. Elérhető: <https://www.worldatlas.com/> (Letöltés ideje: 2022.10.20.)
- Zhang, Guoqing – Veenhoven, Ruut: *Ancient Chinese philosophical advice: Can it help us find happiness today?*, Journal of Happiness Studies, 2007/9, 425–443. <https://doi.org/10.1007/s10902-006-9037-y>